Första ljudfilmen i Stockholm.

Den 2. maj 1944 är det precis 15 år sedan den moderna ljudfilmen först presenterades för den stockholmska biografpubliken. Med flit säges här den *moderna* ljudfilmen, ty redan under filmens första år hade olika försök gjorts att kombinera filmbilderna med ljud, dels med användande av fonograf eller grammofon, dels genom ett fotografiskt förfarande. Den förstnämnda metoden hade bl. a. Edison använt (Se härom i Dædalus 1943, s. 94), och hans kinetofon visades i Stockholm på Oscarsteatern den 23. febr. 1914. Den svenska uppfinnaren Sven Berglund experimenterade under en längre tid efter den sistnämnda metoden, och år 1920 hade han nått så långt att det bildades ett särskilt bolag, AB Filmfotofon, för att exploatera hans uppfinning. En del enligt samtidiga tidningsreferat ganska lyckade försöksdemonstrationer gjordes, men av olika anledningar kom Berglunds metod dock aldrig till någon praktisk användning. Även uttrycket »presenterades för den stockholmska *biografpubliken*» har inte valts på måfå, ty en modern ljudfilmsvisning hade tidigare ägt rum i Konserthuset i samband med De blindas dag den 13. okt. 1928. Det var de danska ljudfilmspioniärerna Petersen och Poulsen, som gav en föreställning med sina apparater.

Men, för att återgå till händelsen den 2. maj 1929, så var det Palladium samt Piccadilly, den biograf, som låg där Spegeln nu är belägen, vilka denna dag kunde annonsera de första ljudfilmerna. Bägge voro amerikanska: »Hans hustrus ära» på Palladium, ett äktenskapsdrama med Milton Sills, regisserat av Alexander Korda, och »Vita skuggor på Söderhavet», Van Dykes och Flahertys utmärkta naturskådespel, på Piccadilly. Ingen av dessa filmer innehöll något tal, utan ljudet bestod i musik- och sångackompangemang samt en del eftersynkroniserade effekter, såsom gatubuller, dörrknackningar och dylikt. På Palladium visades emellertid ett par kortfilmer, där varieté- och sångartister framträdde. I dessa filmer hade bild och ljud upptagits samtidigt, och de voro alltså egentligen mest representativa för den nya uppfinningen. Systemet vid framförandet på såväl Palladium som Piccadilly var Vitaphone, den nu sedan länge övergivna metoden med ljudet upptaget på skivor, vilka i maskinrummet spelades upp synkront med filmens körning. Det andra systemet, där ljudet upptagits direkt på filmen, Movietone, fick stockholmspubliken stifta bekantskap med ett par månader senare, också på Palladium. Det var revyfilmen »Fox Movietone Follies» som hade premiär den 29. juli. Den blev också den första helt talande långfilmen, »all talkie» som den amerikanska termen löd, vilken framfördes i vårt land.

Den projektionsapparat och högtalaranläggning som Palladium installerat var av det amerikanska märket Western Electric, en synnerligen dyrbar apparatur, som torde stått på höjden av den tidens ljudfilmsanläggningar. Såväl Vitaphone- som Movietone-filmer kunde spelas på den, och tack vare den standardisering, som snart kom till stånd på detta område, kunde även det tyska Tobis-Klang-Filmsystemet m. fl. senare tillkomna system framföras på samma apparat. På Piccadilly användes en av biografens maskinist, Herr Gustaf Nordvist, konstruerad apparat.

I Amerika hade vid denna tid talfilmen redan slagit igenom; den första

offentliga ljudfilmsföreställningen hade ägt rum i New York redan den 7. aug. 1926. Man kunde därför vänta sig att uppfinningen, när den nu presenterades i Sverige, nått en viss grad av fullkomning. Vad särskilt Vitaphone-filmerna beträffa var detta emellertid knappast fallet, och detta system övergavs ju också ganska snart. Det var många underliga mankemang publiken fick uppleva under den första ljudfilmstiden: ibland försvann bilden medan ljudet fortsatte, ibland hände det tvärtom, att bilden var kvar medan ljudet försvann, ibland kom bild och ljud i otakt och ibland drogs ljudet ut i ultrarapidtakt, allt med katastrofala följder för stämningen i filmen, särskilt då denna hade ett allvarligt innehåll. Ljudkvaliteten lämnade också mycket övrigt att önska: störande biljud, ojämn ljudstyrka och deformering av musik och tal, så att kvinnor talade med basröst och män i diskant, allt sådant hörde till ordningen för dagen. Rätt snart inträdde dock avsevärda förbättringar, och Movietonesystemet, som redan från början, i »Fox Follies», varit ganska njutbart, blev snart så bra, att det stod klart även för de mest tvivlande att talfilmen hade kommit för att stanna. Men att den på den korta tiden av 1 1/2 år helt skulle tränga ut all stumfilm, det var det nog inte många som trodde ens efter den 20. mars 1930, då den första även konstnärligt sett helt lyckade talfilmen, operettlustspelet »Prinsgemålen» av Ernst Lubitsch, hade premiär på China.

Hur ställde sig på det hela taget publik och kritik i Stockholm till den nya uppfinningen? För att ta kritiken först så kan man nog sammanfatta dess hållning efter de första visningarna i maj 1929 i ett enda ord: avvaktande, i de flesta fall med tilläggande av adjektivet misstroget. Publikens hållning var nog, av samtida intervjuuttalanden att döma, än mer negativ, men nyfikenheten inför det nya var å andra sidan så stor att flera stockholmsbiografer snart hade installerat ljudfilmsapparatur och drogo goda hus med oftast redan visade filmer, som nu återuppfördes med eftersynkroniserade ljudeffekter och musik. Bland dessa filmer fanns dock en, som delvis var direkt upptagen med tal och sång, nämligen »Jazzsångaren» med Al Jolson, vilken tidigare visats på Röda Kvarn som stumfilm men nu upplevde en ny vår i sin rätta skepnad på Rialtobiografen. Den första verkligt stora publikframgången kom emellertid först med Al Jolsons andra ljudfilm, »The Singing Fool», som hade sin premiär på Palladium den 2. sept. 1929. Från och med detta datum kan man nog tala om en vändning i publikens hållning till ljudfilmen, fastän det ännu skulle dröja rätt länge innan talfilmen i egentlig mening fick en mera allmän uppskattning, åtminstone vad de utländska filmerna beträffar. De svenska talfilmerna mötte däremot i allmänhet stort intresse från publikens sida. Den första svenska ljudfilmen (genomgående avses här långfilmer) var »Säg det i toner» från Svensk Filmindustri, i regi av Edvin Adolphson och J. Julius, som gick i många veckor på Palladium från och med den 26. dec. 1929. Det må emellertid påpekas att denna film delvis var utländsk, i det att ljud och tal (det senare förekom endast i ett par scener) var inspelat i Berlin, då Råsunda Filmstad ännu icke förfogade över erforderlig inspelningsapparatur. Det var ett system med ljud på skiva, som användes vid denna upptagning. Två filmer strida om titeln »den första svenska talfilmen», nämligen S. F:s »För hennes skull» med premiär på Palla-